

nek a cselekményeknek nagy hányada pedig erősen valószínűtlen. Az eredmény pedig egy keverék műfaj, amely egyaránt tartalmazza a fejlődésregény, az emlékirat és a riport elemeit. Be kell vallani, hogy fogyatékoságai ellenére is magával ragadó a *Bolondkocsi*, bár túlkapásai gyakran megbocsáthatatlanok. A *Mélyvíz* és a *Bolondkocsi* egységet alkot. Lezárult Tajti Andris kamaszkora, de ugyanakkor a meglevenítés fenti módszereinek alkalmazási lehetősége is. Végeredményben a *Bolondkocsi*-val az ifjú olvasók, úgy gondolom, mégis elfogadható könyvet kaptak kézhez.

VARGA István

MESTERMŰ EGY MESTEREMBERRŐL

Bernard Malamud: *A mesterember*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Olcsó könyvtár sorozat, Budapest, év nélkül.

„Ha valaki zsidó, mindegy, hogy hová megy, magával viszi a hátán a rátapadt emlékek csomagját...” Jakov Bok, a Kijev környéki ezermesternek is mondható kisiparos, Bernard Malamud regényének, *A mesterember*nek hőse vall így önmagáról és helyzetéről, lényegében olyképpen, hogy az a szerző egyfajta írói-emberi hitvallását is jelenteli egyben. Malamud regényeiben és elbeszéléseiben ugyanis szinte kizárólag a jórészt kelet-európai származású amerikai zsidóság, többnyire a nagyvárosi szegényegyedek kisiparosainak, házalóinak és szatócsainak látszólag szűk, de a rendkívüli írói meglevenítőerő nyomán megdöbbenően gazdagnak mutakozó világáról vall. Nem csupán annak jelenéről vagy közelmúltjáról, hanem, amint az *A mesterember* esetében láthatjuk, az

„óházba” visszanyúló, programoktól terhes gyökerekről is egyben — ám a regény kivételes művészi szintjéből és mondanivalójából fakadóan olyképpen is, hogy az sokban túl is mutat a zsidóság sajátos problematikáján, és általános érvényűvé lesz. És, mivel a regény kezdetén 1911-ben vagyunk, Oroszországban, Jakov Bok kálváriának is nevezhető meghurcoltatása emellett egy történelmi sorsforduló előjeleit is magában hordja.

Jakov Bok, a kisember egyébként ekkor mindössze annyiban különbözik még a századelő cári Oroszországa gettólakóinak nagy többségétől, hogy nem feltétlenül osztja már társainak mítoszát, vallási kötelekei fellazulóban vannak, tágabb horizont után kívánczik, ezért is szökik meg a gettóból, s szánja rá magát a lakóhelyétől szolgáló kisváros elhagyására. Ezt követően Kijevben alkalmi munkából tengődik egy ideig, majd zsidó voltát eltirkolva egy téglagyárban vállal munkafelügyelői állást, s bár lényegében tisztában van vele, mennyire veszélyes talajra tévedt, mégsem sejtí, hogy rövidesen sötét

erők hatalmába kerül: miután egy közeli barlangból kegyetlenül meggyilkolt kisleány holtteste kerül elő, hirtelen egy vérvád-per rituális gyilkossággal terhelt vádlottjának szerepében találja magát. Olyan összeesküvés hálójába kerül, amelynek szituációja lényegében már nem csupán a középkoron végigvonuló vérvád-perekre jellemző, hanem amely leglényegét tekintve, s koroktól és politikai rendszerektől független, különböző intenzitással és díszletezésben megmutatkozva, voltaképpen a történelem egy baljós kísérőjelenségének is számít. Nincs különösebb okunk tehát azon csodálkozni, hogy szorításából Jakov Bok nem szabadulhat.

A hős esetében éppen azért, mert mégiscsak a huszadik század elején járva, ilyen vádak még II. Miklós cár Oroszországában sem egykönnyen bizonyíthatók. Amiért is a kezdetben remélt per rendezői, bármilyen bőszes „bizonyítványgról” gondoskodtak is, ideértve a hamis tanúk egész légiójának mozgósítását az előzetes eljárás során, valamint azt, hogy Bok egyetlen pártfogója, az emberséges és felvilágosult gondolkodású Bibikov vizsgálóbíró likvidálásától sem riadnak vissza, lassanként maguk is belátva vádjaik képtelenségét, a számukra leginkább járható utat, a per, illetve a vizsgálati fogság végletekig való elhúzásában látják. Jakov Bok elien ezért sokáig még a vádiratot sem adják ki, és szüntelenül újabb bizonyítékok gyűjtésére hivatkozva, áldozatukat a külvilágtól teljesen elzárva, egyre embertelenebb körülmények közt tart-

ják. A fűtetlen és üvegezetlen ablakú börtöncella gyötrelmeivel éppúgy megismertetik, mint ahogy a legkülönfélébb emberi megaláztatásoknak is kiteszik, Bok azonban, jóllehet többször is súlyosan megbetegszik, időnként pedig, a magánzárka hatása következtében, az elmezavar tünetei is megmutatkoznak rajta, nem csupán beismerő vallomásra nem hajlandó, hanem a felajánlott külföldre menekítés ellenében másokat sem hajlandó terhelni, sőt az uralkodói kegyelem révén elnyerhető szabadságot is visszautasítva, a végsőkig ragaszkodik a főtárgyalás megtartásához. Amelynek napja, most már részben a sajtó által mozgósított nemzetközi közvélemény hatására is, több mint két esztendei embertelen raboskodás után, végül mégiscsak elkövetkezik — s ekkor egyben maga a regény is befejeződik. Malamud műve ugyanis azzal ér véget, hogy Jakov Bok, meglehetősen drámai körülmények között, fenyegető tömegetől körülvetten és sikertelen bombamerénylettől is megzavarva, őrei kíséretében, a számára nem feltétlenül kedvező kimenetelű tárgyalás színhelye felé halad. További sorsa tehát mindenképpen bizonytalan, mégis olyan érzéssel csukjuk be a könyvet, hogy Jakov Bok, pusztán a tárgyalás kikényszerítésével, máris győzelmet aratott.

Ez a „befejezetlen befejezés” egyébként, ilyen jellegű regény esetében bármilyen szokatlan legyen, Jakov Bok történetének sajátos dimenziót is kölcsönöz. Maga a regény ugyanis sok tekintetben általa

haladja meg a cári Oroszország társadalmi valóságának és börtönviszonyainak azt az ábrázolását, amit mindenekelőtt Tolsztoj és Dosztojevskij műveit olvasva mindenképpen közvetlenebb forrásból is megismerhetünk. Mint ahogy, akármilyen megrázóan hasson is ugyanez a valóságdarab a szerző precízen szenttelen, s éppen ezért sokszor döbbenetesen valószerű megjelenítésében, egyebekből is nyilvánvalónak érezzük, hogy Malamud célja voltaképpen nem a külső valóság ábrázolása. Akkor sem, ha a tárgyilagos leírások, a regényalakok és a börtönélet mélyreható megmutatása jelentős részét képezik a könyv anyagának; ezek a részletek ugyanis — s ez kap

súlyt, a látszólagos befejezetlenség mellett, a bírái felé siető Jakov Bok forradalmat idéző, „hallucinációiban” is — mesteri következetességgel alkalmazva, annak a regényhősben végbemenő belső átalakulási folyamatnak a nyomon követése szolgálatában állnak, amelynek végén az egykori, kicsit gyámoltalanul ható zsidó kisiparost az őt körülvevő világ megváltoztatása szükségességét felismerő tudatos forradalmárként látjuk. Egyben pedig a maga igazáért kiszolgáltatottsága és magárahagyottsága ellenére is rendületlenül küzdő ember szimbólumát is láthatjuk benne. Malamud regénye, *A mesterember* végeredményben ezáltal kap általánosan érvényes emberi mondanivalót.

VARGA Zoltán

R Á D I Ó

MIROSLAV KRLEŽA RÉSZEG ÉJSZAKÁJA

A strugai hangjáték-fesztivál három legfontosabb díját Miroslav Krleža *Részeg* novemberi éj 1918-ban című hangjátéka érdemelte ki. Krleža 42-ben írt és 52-ben közreadott, önállósult naplórészletét Dragutin Globučar alkalmazta rádióra — és ez az ötlet valóban minden elismerést megérdemel, annál is inkább, mivel így, e jubileumi évben, egy valóban nagy szöveg aktualizálódott.

„Valószínűleg a dramaturg intim szükségletéről indítatva, érezvén e drámai, történelmi pillanat erős diszharmonióját, s hogy ezt, a dráma szempontjából immár felesleges figurát eltávolítsam a színpadról, hangosan lekiáltottam” — írja Krleža. Tehát, egy nagyon is tudatosan épített drámáról van szó, amelynek dokumentum-dimenziói miatt éppen a hangjáték az igazi formája: Krležának csak a hangját és nem egész figuráját kell megtalálni, helyettesíteni.

Klobučar, aki egyben a rendező is, 31-ben született, Gavella-tanítvány, színész. E 47 perces sztereo-játék főszereplőjét, Krležát: Rade Šerbedžija